

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ
ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΕΤΕΙΩΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ 21ΗΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1967

ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ Κ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ

Τὴν παροῦσαν ἡμέραν ἐξέλεξεν ἡ Ἀκαδημία διὰ τὴν ἐορτάσῃ τὴν ἐπέτειον τῶν τεσσάρων ἐτῶν ἀπὸ τῆς Ἐθνικῆς Ἐπαναστάσεως τῆς 21ης Ἀπριλίου 1967.

Ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς πανελληνίου χαρᾶς, ἣτις καὶ αὕτη εἶναι εὐγενῆς ἀπότοκος τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαίας ἀποθεώσεως τοῦ στίβου, θὰ δώσῃ τὸν λόγον εἰς τὸν Πρύτανιν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Ἀκαδημαϊκὸν κ. Κ. Ἀλεξόπουλον, ὅστις θὰ ὁμιλήσῃ μὲ θέμα «Κλασσικὴ Παιδεία καὶ Τεχνολογία — Οἱ δύο συγκρουόμενοι πολιτισμοί».

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ —
ΟΙ ΔΥΟ ΣΥΓΚΡΟΥΟΜΕΝΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ

Αἱ ἐθνικαὶ ἐπέτειοι εἶναι ἡμέραι κατὰ τὰς ὁποίας τὸ ἔθνος ἀναπολοῦν τὴν ἱστορίαν του χαράσσει τὴν περαιτέρω πορείαν αὐτοῦ. Εἶναι ἡμέραι τὰς ὁποίας ὁ πολίτης πρέπει νὰ διαθέτῃ πρὸς περισυλλογὴν καὶ αὐτοσυγκέντρωσιν, ἵνα ἀντλή διδάγματα ἀπὸ τὸ παρελθόν, σταθμίξῃ τὸ παρὸν καὶ δραματίζεται τὸ μέλλον. Ἐὰν ὅμως διὰ τοὺς πολίτας ὁ εορτασμὸς τῶν ἐπετείων ἀποτελῇ εὐκαιρίαν, διὰ τὰ πνευματικὰ ἰδρύματα τῆς χώρας συνιστᾷ χρέος. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν μοῦ ἔκαμε τὴν τιμὴν νὰ μοῦ ἀναθέσῃ τὴν ἐκφώνησιν λόγου κατὰ τὴν σημερινὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν, λόγου σχετικοῦ πρὸς τὴν σημασίαν καὶ τὸ νόημα τῆς ἡμέρας.

* Ἀνεκοινώθη τὴν 28ην Ἀπριλίου 1971.

Συνέπεσε πρό ἡμερῶν νὰ διατυπωθοῦν ἐξ ἐπισήμων χειλέων οἱ κυριώτεροι στόχοι τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ ὅποιοι κεφαλαιωδῶς ἀναφέρονται : 1) εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς πνευματικῆς στάθμης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, 2) εἰς τὴν ἐδραίωσιν κοινωνικῆς δικαιοσύνης ἐν τῇ χώρᾳ καὶ 3) εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν. Παιδεία, κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις ἀποτελοῦν θεμελιώδη στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ὅποια θὰ ἐξαρτηθῇ ἡ μελλοντικὴ πορεία τοῦ ἔθνους. Ἡ σύγκρισις ὁμως τῶν ἐν λόγῳ στόχων ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς σχετικῆς βαρύτητος πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι κλείνει ἀναμφισβητήτως καὶ σαφῶς ὑπὲρ τοῦ πρώτου, τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν πολιτῶν, διότι ἄνευ αὐτῆς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῇ πλήρης ἡ τῆς εὐημερίας μορφή καὶ ἔκφρασις.

Ὡς ἐκπαιδευτικὸς καὶ τεχνικὸς ἐπέλεξα θέμα σχετιζόμενον καὶ πρὸς τὰς πνευματικὰς ἐκδηλώσεις καὶ πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ συγχρόνου βίου. Θὰ ἀπασχοληθῶ μὲ τὴν ἐπισημαινομένην ὑπὸ πολλῶν, καὶ μόνον κατ' ἐπίφρασιν παρατηρουμένην, ἀντίθεσιν μεταξὺ τῆς κλασσικῆς παιδείας καὶ τῶν συγχρόνων ἐκφράσεων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ἐν τῷ βίῳ. Ἡ κλασσικὴ παιδεία, ὡς μία ἐπὶ μέρους μόνον πτυχή τῆς γενικωτέρας ἀνθρωπίνης μορφώσεως, ἐπὶ αἰῶνας ἀπετέλεσε παιδευτικὴν παράδοσιν τῆς πεπολιτισμένης Εὐρώπης. Ἀναφερομένη αὕτη εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἐσωτερικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου — πνευματικῶν, ἠθικῶν καὶ αἰσθητικῶν — καὶ ἑναρμονιζομένη πρὸς τὰς διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ διαδοθείσας ἀρχὰς καὶ τὰς διὰ τῶν καλῶν τεχνῶν καλλιεργηθείσας, ἀπετέλεσεν, ὡς γνωστόν, μέχρι καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνός μας ἀπαραίτητον καὶ ἐπαρκῆ βάσιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Ἐν τούτοις, αἱ ἄλλατωδῶς ἀναπτυσσόμεναι φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τεχνικαὶ αὐτῶν ἐφαρμογαὶ εἶναι, ἀπὸ τινος, ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι κυρίως ἀφήρουν τὴν σφραγίδα τῶν εἰς τὸν σημερινὸν τρόπον ζωῆς καὶ δὴ εἰς ἅπαντας αὐτῆς τοὺς τομεῖς. Πρόκειται, ἐπομένως, περὶ νέας μορφῆς πολιτισμοῦ θεμελιουμένου, καλλιεργούμενου καὶ ἀναπτυσσομένου διὰ τῆς τεχνικῆς. Καὶ τὴν μὲν σημασίαν τῆς κλασσικῆς παιδείας δὲν θὰ προσπαθῆσω νὰ ἀναπτύξω διότι εἶναι θέμα τὸ ὅποῖον ἔχει ἀναπτυχθῆ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ἐπανειλημμένως καὶ μάλιστα ὑπὸ ἰκανωτέρων ὀμιλητῶν. Ἐπίσης τὴν σημασίαν τῆς προόδου τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, αἱ ὁποῖαι δεσπόζουν πλέον πάσης σχεδὸν ἐκδηλώσεως τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τονίσω, ἐφ' ὅσον τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν εἶναι εὐρύτατα γνωστά, καὶ ἡ συμβολὴ αὐτῶν μάλιστα πρὸς οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν εἶναι ἔκδηλος καὶ πανθομολογουμένη. Ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον παραγνωρίζεται εἶναι αἱ ἐπιπτώσεις τοῦ τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ πολλῶν πνευματικῶν πεδίων, ἀκόμη καὶ τῶν καθαρῶς διανοητικῶν ἐπιστημῶν. Θὰ ἀναφέρω μερικὰ παραδείγματα : χάρις εἰς τὰ τεχνολογικὰ ἐπιτεύγματα ἔχομεν τὴν πικρὴν πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ λαῶν, τὴν εὐρεῖαν διάδοσιν τῶν βι-

βλίων, τὴν δυνατότητα μορφώσεως τοῦ συνόλου τοῦ πληθυσμοῦ, τέλος τὸν χρόνον τὸν ἀπαραίτητον ἵνα ὁ ἐργαζόμενος διαθέτῃ σχολὴν διὰ διανοητικὰς ἀπολαύσεις. Πάντα ταῦτα κατέστησαν δυνατὰ ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ ἄνθρωπος ἤρχισε γνωρίζων τοὺς νόμους τῆς φύσεως. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ὄχι μόνον ἐπηρέασε φιλοσοφικὰς ἰδέας ἀλλὰ καὶ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων προὐκάλεσεν ἀνάπλασιν. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος τῆς γῆς, ὁ ἡλιοκεντρισμὸς καὶ αἱ ἀπόψεις τῆς ἐξελίξεως τῶν ἐμβίων ὄντων ἔφερον συγκλονιστικὴν ἀνατροπὴν τῶν σκέψεων ὄλου τοῦ κόσμου. Εἰς τὸ μέλλον διαβλέπω τὴν δυνατότητα ἔτι ἀμεσωτέρας ἐπιδράσεως τῆς τεχνικῆς ἐπὶ τοῦ πνεύματος. Ὅντως, αἱ πρόοδοι τῆς βιολογίας ἀποκαλύπτουν τὴν δυνατότητα καλλιέργειας ἀνθρώπων μὲ νέας γενετικὰς ἰδιότητας π.χ. μὲ ἠδξημένας πνευματικὰς ἰκανότητας. Ἄγνωστον, τέλος, τί ἐπιφυλάσσει ἡ ἐπιστήμη διὰ τὴν αὔριον.

Πρὸ τῶν καταπληκτικῶν πραγμάτων ἐπιτευγμάτων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, πρὸ τῶν ἐκθαμβωτικῶν ἐπιτυχιῶν ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς τεχνικῆς, φόβος συχνὰ καταλαμβάνει τοὺς ἀνατεθραμμένους διὰ τῆς κλασσικῆς παιδείας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διαβλέπουν οὗτοι χάσμα μεταξὺ τῶν δύο πολιτιστικῶν ἐκφράσεων, ἤτοι τῆς κλασσικῆς μορφώσεως καὶ τῆς ἀναπτυσσομένης τεχνολογίας καὶ νὰ προβλέπουν ἀκόμη καὶ τὴν βαθμιαίαν ὑποχώρησιν τῶν ἀνθρωπιστικωτέρων στοιχείων πρὸ τῆς ἐπιβολῆς τῆς ὕλης. Ὡς θὰ ἴδωμεν, ὅμως, τὸ χάσμα ὡς ἰδεολογικὸν φαινόμενον, ὀφείλεται περισσότερο εἰς διαφορὰς νοοτροπίας ἀνθρώπων παρὰ εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος. Συνήθως ἐκδηλοῦται δι' ἀδιαφορίας τῶν μετεχόντων τοῦ ἑνὸς πολιτισμοῦ ὡς πρὸς τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ ἄλλου, καὶ ταῦτοχρόνως δι' ἐλλείψεως ἐμπιστοσύνης. Τὸ αἷτιον τῆς ἀποξενώσεως δὲν εἶναι μονόπλευρος προδιάθεσις τοῦ πνεύματος ἀλλὰ ἐπίκτητον ἀποτέλεσμα τῆς ἐκπαιδύσεως. Ὁ ἀγνοῶν τὸν ἕτερον τῶν δύο κόσμων κατακτᾶται ἐν τῷ ὑποσυνειδήτῳ ὑπὸ πλέγματος φθόνου, ἐξωτερικεύει δὲ τοῦτο δι' ὑπεροφίας, ἐνίοτε δὲ δι' ἐχθρότητος.

Ἄς ἀναφέρωμεν τὰς ἐκατέρωθεν αἰτιάσεις: Οἱ μετέχοντες τῆς κλασσικῆς παιδείας θεωροῦν τοὺς τεχνολόγους ὡς ὑποδεεστέρους διότι ἀσχολοῦνται μὲ θέματα ὠφελιμιστικοῦ περιεχομένου, ἄποψις κληρονομηθεῖσα ἀπὸ τοὺς προγόνους μας οὔτινες ἐθεώρουν πᾶσαν τέχνην ἐξυπηρετοῦσαν ἀνάγκας ὡς βάνασον. Παραγνωρίζουν ὅμως διὰ τούτου τὸ γεγονός, ὅτι ἡ διακονία τῶν τεχνολογικῶν ἐπιστημῶν ἀπαιτεῖ διανοητικὰ ἐφόδια καὶ πνευματικὸν κόπον ἴσως περισσότερον, ἀλλὰ πάντως οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας. Ἀλλὰ καὶ τὸ κίνητρον δὲν εἶναι πάντοτε τὸ ὕλικόν ὄφελος. Οἱ ἐρευνηταὶ συνηθέστατα ἱκανοποιοῦνται μὲ τὴν συγκίνησιν, τὴν ὁποίαν τοὺς προσφέρει ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀληθείας

περὶ τοῦ περιβάλλοντος κόσμου. Τέλος, ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀληθείας πρέπει πάντοτε νὰ θεωρῆται ὡς ἡ εὐγενεστέρα ἀπασχόλησις τῆς ἀνθρωπίνης διανοήσεως.

Αἱ κατὰ τῶν τεχνολόγων αἰτιάσεις, τέλος, δύνανται νὰ ἀποβοῦν καὶ καθ' αὐτὸ βλαβεραί: Εἶναι ἀδύνατον λαοὶ περιοριζόμενοι μόνον εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν νὰ φθάσουν εἰς τὴν αὐτὴν πολιτιστικὴν στάθμην, ὡς οἱ τεχνικῶς προηγμένοι. Ἄς μὴ αὐταπατώμεθα καὶ ἄς ρίξωμεν ἐν βλέμμα πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Κοινωνία ἄνευ τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ δὲν εἶναι βιώσιμος.

Ἄς ἀκουσθοῦν τώρα ἀντιστρόφως καὶ αἱ ἐξ ἀντιθέτου αἰτιάσεις: Πολλοὶ τεχνολόγοι θεωροῦν τὴν κλασσικὴν παιδείαν ὡς περιττὴν πλεόν, διότι οὐδὲν οὐσιαστικὸν κέρδος ἀποφέρει. Τὴν θεωροῦν ὡς στεῖραν ἀπασχόλησιν, ὡς εἶδος ἱστορικοῦ λειψάνου. Ὅντως ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὡς ἂν ἡ ἐκ ταύτης μόρφωσις ἐλάχιστα εἶναι χρήσιμος εἰς τὸν περαιτέρω βίον τοῦ πολίτου καὶ ἀπλῶς περιορίζει τὸν χρόνον, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ διατεθῆ ἐπωφελέστερον εἰς ἄλλα πεδία γνώσεως καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν σπουδὴν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Καὶ ὅμως, σχετικαὶ ἔρευναι ἀπέδειξαν τὸ ἀντίθετον: Μεταξὺ τῶν θεραπόντων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν οἱ διαθέτοντες καὶ κλασσικὴν μόρφωσιν ἐξελίσσονται ταχύτερον τῶν τυχόντων ἀποκλειστικῶς τεχνικῆς μορφώσεως. Ἐπανεὶλημμένως προσεπάθησα νὰ ἀνεύρω τὴν ἀκριβολόγον αἰτίαν τοῦ φαινομένου τούτου χωρὶς ὅμως νὰ καταλήξω εἰς θετικὸν τι συμπέρασμα. Πάντως εἴτε γνωρίζομεν τὰ αἷτια εἴτε ὄχι, πρόκειται περὶ ἀναμφισβητήτου ἐμπειρικοῦ συμπεράσματος προερχομένου ἐκ στατιστικῶν μελετῶν. Ὅχι δὲ μόνον διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀτόμων ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πρόοδον τῶν ἐθνῶν ἀπεδείχθη ἐπωφελὲς στοιχεῖον ἡ κλασσικὴ μόρφωσις. Πόσας φορὰς κατὰ τὴν χρῆσιν ἢ τὴν σημερινὴν περιόδον δὲν ἀνεφάνησαν πολιτικὰ σφάλματα μεγάλων ἐθνῶν, τὰ ὅποια θὰ ἀπεφεύγοντο ἐὰν ἡ κλασσικὴ μόρφωσις τῶν πολιτῶν τῶν ἤτο περισσότερον ἐπιμεμημένη.

Ἄν, ὡς ὑπεστηρίχθη, ἡ κλασσικὴ ἀρχαιότης δὲν δύναται πάντοτε νὰ ἀποβαίνει ὁδηγὸς τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, ὁ συνδυασμὸς τῶν στοιχείων τοῦ Οὐμανισμοῦ τῆς Ἀναγεννήσεως μεθ' ὅλων τῶν ἔκτοτε πονημάτων τοῦ ἀνθρώπου, τεχνικῶν καὶ πνευματικῶν, παρέχει ἀναμφισβητήτως τὰ ἀναγκαῖα βοηθήματα διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν συγχρόνων προβλημάτων. Ἐπιβάλλεται, συνεπῶς, ἡ ἀναθεώρησις τοῦ παλαιοῦ οὐμανιστικοῦ ιδεώδους εἰς ἕνα νεοουμανισμόν, εἰς τὸν ὁποῖον παραπλεύρωσι τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν νὰ ἔχουν θέσιν ἰσοτίμως καὶ αἱ τεχνολογικαὶ ἐπιστῆμαι, αἱ ὅποια, ἐν τελευταία ἀναλύσει, εἶναι καὶ αὐταὶ δημοῦργημα, τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ. Τότε μόνον θὰ ὀλοκληρωθῆ τὸ παλαιὸν ἀνθρωπιστικὸν ιδεῶδες τῆς σοφίας καὶ ἐπιστήμης.

Ἡ ἀποψὶς μου αὕτη ἐνισχύεται καὶ δι' οὐσιαστικῶν ἐπιχειρημάτων. Αἱ πρό-

οδοι τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ἡ θεωρία τῆς σχετικότητος, ἡ θεωρία τῶν κβάντων καὶ αἱ θεωρίαι τῆς βιολογικῆς ἐξελίξεως ἔχουν τροποποιήσει οὐσιαστικῶς τὰς ἀπόψεις μας περὶ τῆς ὕφῆς τοῦ ἐμφύχου καὶ τοῦ ἀψύχου κόσμου. Δὲν εἶναι δυνατόν, συνεπῶς, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος νὰ θεωρηθῆ καλλιεργημένος ἐὰν παραγνωρίζῃ ἢ ἀγνοῇ τὰς νέας ταῦτα γνωσεολογικὰς ἐξελίξεις.

Τὰ ἀναφερθέντα ἐπιβάλλον ἀναπροσαρμογὴν τῶν στόχων τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἢ συγκρότησιν τοῦ πνεύματος τῶν νέων νὰ εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τὰς ἐν τῷ μέλλοντι προόδους τῆς ἀνθρωπότητος, προόδους πάσης φύσεως, πνευματικὰς καὶ τεχνικὰς.

Ἐπὶ τὰς ἀναφερθέντας ἐπιβάλλουσιν ἀναπροσαρμογὴν τῶν στόχων τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἢ συγκρότησιν τοῦ πνεύματος τῶν νέων νὰ εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τὰς ἐν τῷ μέλλοντι προόδους τῆς ἀνθρωπότητος, προόδους πάσης φύσεως, πνευματικὰς καὶ τεχνικὰς. Ἐπὶ τὰς ἀναφερθέντας ἐπιβάλλουσιν ἀναπροσαρμογὴν τῶν στόχων τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἢ συγκρότησιν τοῦ πνεύματος τῶν νέων νὰ εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τὰς ἐν τῷ μέλλοντι προόδους τῆς ἀνθρωπότητος, προόδους πάσης φύσεως, πνευματικὰς καὶ τεχνικὰς. Ἐπὶ τὰς ἀναφερθέντας ἐπιβάλλουσιν ἀναπροσαρμογὴν τῶν στόχων τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἢ συγκρότησιν τοῦ πνεύματος τῶν νέων νὰ εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τὰς ἐν τῷ μέλλοντι προόδους τῆς ἀνθρωπότητος, προόδους πάσης φύσεως, πνευματικὰς καὶ τεχνικὰς.

Ἐπὶ τὰς ἀναφερθέντας ἐπιβάλλουσιν ἀναπροσαρμογὴν τῶν στόχων τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἢ συγκρότησιν τοῦ πνεύματος τῶν νέων νὰ εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τὰς ἐν τῷ μέλλοντι προόδους τῆς ἀνθρωπότητος, προόδους πάσης φύσεως, πνευματικὰς καὶ τεχνικὰς. Ἐπὶ τὰς ἀναφερθέντας ἐπιβάλλουσιν ἀναπροσαρμογὴν τῶν στόχων τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἢ συγκρότησιν τοῦ πνεύματος τῶν νέων νὰ εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τὰς ἐν τῷ μέλλοντι προόδους τῆς ἀνθρωπότητος, προόδους πάσης φύσεως, πνευματικὰς καὶ τεχνικὰς.

Ἐπὶ τὰς ἀναφερθέντας ἐπιβάλλουσιν ἀναπροσαρμογὴν τῶν στόχων τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἢ συγκρότησιν τοῦ πνεύματος τῶν νέων νὰ εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τὰς ἐν τῷ μέλλοντι προόδους τῆς ἀνθρωπότητος, προόδους πάσης φύσεως, πνευματικὰς καὶ τεχνικὰς. Ἐπὶ τὰς ἀναφερθέντας ἐπιβάλλουσιν ἀναπροσαρμογὴν τῶν στόχων τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἢ συγκρότησιν τοῦ πνεύματος τῶν νέων νὰ εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τὰς ἐν τῷ μέλλοντι προόδους τῆς ἀνθρωπότητος, προόδους πάσης φύσεως, πνευματικὰς καὶ τεχνικὰς.

οὔτε θετικῶς οὔτε ἀρνητικῶς ἐκ τῆς ἀποδόσεώς του διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι ἐν μέρει μόνον ἐφαρμόζεται. Δὲν ἐφαρμόζεται δὲ κυρίως διότι δὲν ὑπάρχει ἐπάρκεια διδασκάλων. Αἱ ἐφημερίδες μᾶς πληροφοροῦν ὅτι 260 θέσεις γυμνασιαρχῶν χηρεῦουν. Αἱ κεναὶ ὀργανικαὶ θέσεις καθηγητῶν φυσικῆς ἀνέρχονται εἰς ἀκόμη περισσότερας ἑκατοντάδας, ὃ δὲ ὄρος («ἀριθμὸς τῶν κενῶν ὀργανικῶν θέσεων») δὲν μαρτυρεῖ κἄν τὸ ὕψος τῶν ἀναγκῶν, ἀλλὰ ἀπλῶς μόνον τὰς κενὰς ἐκ τῶν νομοθετημένων θέσεων. Εἰς πολλὰ γυμνάσια καὶ σχολεῖα αἱ τάξεις ἀποτελοῦνται ἀπὸ ὀγδοήκοντα καὶ πλέον μαθητᾶς. Εὐρισκόμεθα εἰς τοιαύτην τραγικὴν θέσιν καταπτώσεως, ὥστε νὰ διατυποῦται ἢ ἀποφῆς ὅτι («ἡ ἐκπαίδευσις θὰ ἴδη καλύτερας ἡμέρας ἂν αἱ τάξεις ἔχουν 40 ἢ 50 κατ' ἀνώτατον ὄριον μαθητᾶς»), ἐνῶ κατὰ τὰ κρατοῦντα εἰς τὰ προηγμένα κράτη θεωρεῖται κανονικὴ ἡ τάξις τῶν 24 μόνον μαθητῶν.

Εἰς τὴν ἀπαράδεκτον ταύτην ἀνεπάρκειαν διδασκάλων δέον νὰ προστεθῆ καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπαρκῶν χώρων, κωλύουσα τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος ἐξ ἐπόψεως ὠρῶν καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δημιουργοῦσα ἀναποτρέπτους συνθήκας ἐφαρμογῆς τοῦ προγράμματος ὑπὸ τὰς ὁποίας ματαίως προσδοκᾶται βελτίωσις τις, ὁσαυδήποτε ὧραι καὶ ἂν προστεθοῦν εἰς τὴν κλασσικὴν παιδείαν ἢ ἀντιθέτως εἰς τὴν ἔχουσαν περισσότερον τεχνολογικὸν χαρακτήρα. Ὅντως, δὲν παρατηρῶ ὅτι οἱ ἀπόφοιτοι τῶν κλασσικῶν γυμνασίων παρουσιάζουν οὐσιώδεις διαφορὰς γνώσεων ἀπὸ τοὺς ἀποφοίτους τῶν πρακτικῶν γυμνασίων, οὔτε ἐπὶ ἐνὸς οὔτε ἐπὶ τοῦ ἄλλου πεδίου.

Ἄλλ' ἄς ἔλθωμεν εἰς τὸν οὐσιωδέστερον ἐξ ὄλων παράγοντα τῆς ἐκπαιδεύσεως, τὸν διδάσκαλον. Ὑπάρχει ἀπροθυμία προσελεύσεως τῶν νεαρῶν ἐπιστημόνων εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τοῦτο λόγῳ τῶν ἐν αὐτῇ ἐπικρατουσῶν δυσμενῶν — οἰκονομικῶν ἰδίᾳ — συνθηκῶν. Αἱ διατυπούμεναι πανταχόθεν ἀπόψεις ὅτι ὑποχρέωσις τῶν ἐκπαιδευτικῶν εἶναι νὰ ἀφιερῶνται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νέων, ἄνευ ὑπολογισμοῦ τῶν οἰκονομικῶν ἐπιπτώσεων ἐκ τῆς ἐνασχίσεως τοῦ ἐπαγγέλματός των, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνων ἀπολύτως δεκταί. Βεβαίως ὁ ἐκπαιδευτικὸς ἀσκεῖ λειτούργημα, ἀλλ' ἡ ἐπωφελῆς ἄσκησις τούτου ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς οὗτος ἀσκεῖ τὸ λειτούργημα καὶ αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνισχύουν καὶ ἀναπτύσσουν τὴν διάθεσιν αὐτοῦ καὶ οὐχὶ νὰ καταπνίξουν αὐτήν. Οὔτε ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ προβλήματος τῆς ἀπροθυμίας προσελεύσεως δι' ὑπερπαραγωγῆς ἐπιστημόνων εἰς τὰς καθηγητικὰς σχολὰς εἶναι ὀρθὸν μέτρον, διότι οὕτω ἡ παιδεία θὰ ἐμπλουτισθῆ ἀποκλειστικῶς διὰ κατωτέρας στάθμης ἐπιστημόνων, τῶν καλύτερων ἀνευρισκόντων διεξόδους πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις, ἐξασφαλιζούσας καλύτερας συνθήκας διαβίωσης καὶ ἐργασίας.

Ἄς ἀκουσθῆ ἄλλωστε πέραν ἡμῶν καὶ ἡ διαμαρτυρία τῶν γονέων, τῶν ὁποίων

ἡ ἐμπιστοσύνη πρὸς τὴν κρατικὴν παιδείαν ἔχει σημαντικῶς κλονισθῆ. Σεβαστὸν ποσοστὸν τῶν οἰκονομικῶς εὐρωστοτέρων προσφεύγει ἤδη εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ἐκπαίδευσιν, ἢ ὅποια, — παρὰ τὴν ἐνίοτε ἀξιόλογον συμβολὴν τῆς πρὸς τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας εἰς τοὺς νέους — δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑποκαταστήσῃ ἢ ἀντικαταστήσῃ τὴν κρατικὴν ἐκπαίδευσιν.

Βεβαίως, τὸ θέμα εἶναι οἰκονομικὸν καὶ συνεπῶς ἐκφεύγει τῶν προβλημάτων τῆς παρουσίας ὀμηγύρεως. Ἐπωφελούμενος ὅμως τῆς παρουσίας ἐπισημοτάτων μελῶν τῆς κυβερνήσεως σκόπιμον θεωρῶ νὰ ὑποδείξω τὴν πτώσιν, ἣτις θὰ ἐμφανισθῆ καὶ εἰς τοὺς δύο τομεῖς τῆς ἐκπαιδύσεως, τῆς στοιχειώδους καὶ τῆς μέσης, ἐὰν δὲν ληφθοῦν ἐγκαίρως γενναῖα μέτρα. Ἀνποῦμαι διότι τὸ κράτος θέτει εἰς ὑψηλότεραν μοῖραν τοὺς ἐπιστήμονας τοὺς ἀσχολουμένους μὲ δημόσια ἔργα ἢ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν ἀπὸ ἐκείνους εἰς τοὺς ὁποίους ἔχει ἀνατεθῆ ἢ φροντίς διὰ τὴν παιδείαν καὶ τὴν μόρφωσιν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, ἐπομένως διὰ τὴν συντήρησιν τῆς Φυλῆς. Μὲ τὴν τελευταίως ἐμφανιζομένην λαμπρὰν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας καὶ ἐκ παραλλήλου πρὸς τοὺς σημαντικωτάτους ὄντως πόρους, οἵτινες διετέθησαν τελευταίως διὰ τὴν ἀνωτάτην παιδείαν, ἐλπίζω ὅτι θὰ εὐρεθοῦν πλέον καὶ τὰ μέσα δι' ὧν νὰ ἐπανακτῆσῃ ὁ ἐκπαιδευτικὸς λειτουργὸς τὴν ἣν εἶχε καὶ πρότερον περιβλεπτον ἐν τῇ κοινωσίᾳ θέσιν ἠθικῶς τε καὶ οἰκονομικῶς. Καὶ ἡ γενναιοδωρία αὕτη δὲν θὰ εἶναι γενναιοδωρία πρὸς τοὺς διδασκάλους, θὰ εἶναι πρὸς αὐτὰ ταῦτα τὰ τέκνα μας, πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὸ μέλλον τῆς πατρίδος.

Ἐπανερχόμενος εἰς τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας μου, τὴν σύγκρουσιν μεταξὺ τῶν δύο πολιτισμῶν, ὀφείλω νὰ ἐξάρω τὰ ἐκ ταύτης προβλήματα τὰ δημιουργούμενα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν. Ὑπάρχουν σήμερον ἔντονοι ἀντιθέσεις ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκομένης ὕλης ὑπὸ τῶν καθηγητῶν τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῶν καθηγητῶν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Πρὸ πάντων εἰς τὰς μικρὰς ἡλικίας, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ μαθητὴς δὲν εἶναι ἀκόμη εἰς θέσιν νὰ ἀφομοιώσῃ τὰ διδασκόμενα δι' ἐπεξεργασίας συμφώνως πρὸς τὴν ἰδικὴν του ψυχοσύνησιν, δημιουργοῦνται διλήμματα τὰ ὅποια καταλήγουν εἰς ἀπώλειαν ἐμπιστοσύνης εἰς τὰ ὑπὸ τῶν καθηγητῶν διδασκόμενα καὶ ἐπομένως εἰς ὄχι ἀσφαλῆ θεμελίωσιν τῶν παρεχομένων γνώσεων. Τὸ ἄνω παράδειγμα εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ἐλλείψεως δεκτικότητος μεταβολῶν εἰς τὴν διδασκομένην εἰς τὰ σχολεῖα ὕλην, μεταβολῶν αἵτινες ὕστερον κατὰ πολὺ τῆς ταχύτητος ἀναπτύξεως τοῦ συγχρόνου κόσμου. Πιθανῶς αἱ διεθνῶς ἐκδηλούμεναι ἀνησυχίαι τῆς νεολαίας νὰ ὀφείλωνται εἰς τοιαῦτα διλήμματα. Τὸ κακὸν ἴσως νὰ μὴ εἶναι ἄμοιρον καλοῦ. Ἴσως αἱ ἀνησυχίαι νὰ ἀποτελέσουν τὴν κινουσαν δύναμιν διὰ μίαν νέαν ἀναγέννησιν, διότι ἀφεύκτως ὁ παρὼν αἰὼν ἀποτελεῖ διαχωριστικὸν ὄριον μεταξὺ παλαιοῦ καὶ νέου πολιτισμοῦ.

Χρέος ἡμῶν τῶν διδασκάλων εἶναι ἡ ἀνεύρεσις μεθόδων ἄρσεως τῆς συγκρο-
σεως. Πῶς θὰ πραγματοποιηθῇ ὁ συγκερασμὸς δὲν τὸ γνωρίζω· πάντως ἐὰν ἐπιθυ-
μῆτε νὰ δημιουργήσωμεν νέους ἀνθρώπους ἔχοντας πεποίθησιν εἰς τὴν πνευματικὴν
στάθμην ἀλλὰ καὶ ἱκανοὺς νὰ ἀντιμετωπίζουσιν τὰ προβλήματα τοῦ μέλλοντος, πρέπει
ἡμεῖς πρῶτα οἱ διδάσκαλοι τῶν νὰ μετέχωμεν ὠλοκληρωμένης παιδείας. Διότι πῶς
εἶναι δυνατὸν νὰ ζητῶμεν ἀπὸ τοὺς νέους μίαν σύνθεσιν, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς οἱ πρεσβύ-
τεροι οὔτε ἐπετύχωμεν οὔτε κἂν ἐπεδιώξαμεν νὰ ἐπιτύχωμεν ;

Ἐν βῆμα πρὸς τὴν ἐπιδιωκομένην κατεύθυνσιν θὰ εἶναι ἡ ἐπέκτασις τῆς μορ-
φώσεως τῶν φοιτητῶν ὠρισμένων σχολῶν ἀνωτάτων ἰδρυμάτων εἰς πλάτος ἔστω
καὶ εἰς βάρος τῆς κατὰ βάθος εἰδικεύσεως αὐτῶν. Καίτοι ἡ τοιαύτη διεύρυνσις θὰ
ἦτο ὠφέλιμος εἰς ὅλους τοὺς φοιτητάς, περιορίζομαι εἰς τὰς καθηγητικὰς σχολὰς
διότι εἰς τοὺς ἀποφοίτους αὐτῶν θὰ ἀνατεθῇ ἡ ἐπιδιωκομένη διάδοσις ὠλοκληρω-
μένης παιδείας καὶ συνεπῶς πρέπει αὐτοὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον νὰ μετέχουν καὶ τῶν δύο
πολιτιστικῶν ἐκφράσεων. Πρὸς τοῦτο, πρέπει οἱ καθηγηταὶ τῆς θεολογίας, τῆς φι-
λοσοφίας καὶ τῶν φιλολογικῶν μαθημάτων νὰ ἀποκτοῦν πληρεστέραν μόρφωσιν ἐπὶ
τοῦ πεδίου τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῶν τομέων, οἱ ὅποιοι ἔχουν γενι-
κωτέρας ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας ἐπιπτώσεις, ὡς λόγον χάριν ἡ παλαιοντολογία καὶ ἡ
βιολογία. Ἀντιστρόφως, καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῆς τεχνολογίας, οἱ μαθηματικοί, οἱ
φυσικοὶ καὶ φυσιογνώσται, πρέπει νὰ ἀποκτοῦν μεγαλυτέραν ἐμπειρίαν καὶ οἰκείωσιν
πρὸς τὰ διδάγματα τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἅτινα δεόν νὰ παρέχονται
εἰς αὐτοὺς ὀλιγώτερον δογματικὰ καὶ περισσότερον φιλοσοφημένα ἢ ὅσον εἶναι
δυνατὸν νὰ ἐπιτυγχάνεται εἰς τὸ γυμνάσιον.

Μέχρις οὗτος ὁμως ἐπικρατήσῃ ὁ ὑπὸ τὸ ἄνω πνεῦμα περιγραφεῖς σύγχρονος
ἀνθρωπισμὸς, θὰ ἐξακολουθῇ δυστυχῶς ἡ μεταξὺ τῶν δύο πολιτιστικῶν τάσεων
διαμάχη.

Περαίνων τὴν ὁμιλίαν μου ἐπὶ τῷ ἑορτασμῷ τῆς ἐπετείου τῆς 21ης Ἀπριλίου,
ἐλπίζω νὰ ἐπιτύχη ἡ προσπάθειά μου νὰ μεταδώσω εἰς τοὺς ἀρμοδίους τὰς ἀπόψεις
ἐνὸς διδασκάλου ἴμα καὶ τεχνικοῦ. Ἐὰν προκύψῃ ἐκ ταύτης καὶ ἐλαχίστη ὠφέλεια
εἰς τὸν τόπον, νομίζω ὅτι δικαιολογημένως θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ἡ σημερινή
συνγκέντρωσις ὡς μία θετική, ἔστω καὶ μικρά, συμβολὴ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἐξαγ-
γεθέντων στόχων, ἐπιτυχίαν τῆς ὁποίας τὴν πραγμάτωσιν καὶ ἐλπίζομεν καὶ εὐχό-
μεθα ὅλοι οἱ Ἕλληνες